

مجله پژوهش‌های حسابداری مالی
سال سوم، شماره سوم، شماره پیاپی (۹)، پاییز ۱۳۹۰
تاریخ وصول: ۸۹/۲/۱۱
تاریخ پذیرش: ۸۹/۵/۳۰
صص ۱۴۵-۱۲۷

مالیات و محافظه کاری در گزارشگری مالی و مربوط بودن اطلاعات حسابداری

احمد خدای پور^{۱*}، علی ترک زاده ماهانی^{**}

* دانشیار دانشگاه شهید باهنر کرمان

** کارشناسی ارشد حسابداری و مدرس دانشگاه پیام نور کرمان

چکیده

هدف اصلی این پژوهش، بررسی تأثیر مالیات بر محافظه کاری در گزارشگری مالی و همچنین مربوط بودن اطلاعات حسابداری است. روش مورد استفاده در این پژوهش از نوع همبستگی است. بدین منظور، نمونه‌ای متشکل از ۱۲۳ شرکت پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران در دوره ۵ ساله ۱۳۸۳ تا ۱۳۸۷ بررسی شده است. در این راستا، از دو مدل تکامل یافته عدم تقارن زمانی سود و اقلام تعهدی انباشته شده که توسط تری شولین ارائه شده‌اند، استفاده شده است. نتایج حاصل از آزمون فرضیات پژوهش که با استفاده از مدل رگرسیون چند متغیره آزمون شده‌اند نشان می‌دهد؛ شرکت‌هایی که خالص جریان نقدی عملیاتی آن‌ها بسیار بزرگتر از درآمد مشمول مالیات آن‌هاست، محافظه کاری بیشتری نسبت به سایر شرکت‌ها دارند، اما در مورد شرکت‌هایی که خالص جریان نقدی عملیاتی آن‌ها بسیار کوچکتر از درآمد مشمول مالیات آن‌هاست، نمی‌توان گفت که محافظه کاری کمتری نسبت به سایر شرکت‌ها دارند. علاوه بر این، یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که، مالیات نه تنها مربوط بودن اطلاعات حسابداری را که شرکت‌ها ارائه می‌کنند کاهش نمی‌دهد، بلکه باعث افزایش مربوط بودن اطلاعات نیز می‌گردد.

واژه‌های کلیدی: محافظه کاری، سود قبل از مالیات، درآمد مشمول مالیات، مربوط بودن

مقدمه

رشد بازار سرمایه و اهمیت آن در جذب سرمایه‌ها و پس اندازهای کوچک و هدایت آن به بخش‌های اقتصادی به منظور توسعه شرکت‌های موجود و ایجاد شرکت‌های جدید امری انکارناپذیر است. برای تحقق این هدف و به منظور هدایت صحیح تصمیم‌گیری‌ها در این راستا، اطلاعات نقش اساسی در عملکرد بازار سرمایه ایفا می‌کند. در امور اقتصادی نیز، تصمیم‌گیری مستلزم دستیابی به سه مورد است که عبارتند از: وجود امکان شناسایی انتخاب‌های مختلف، تعیین آثار انتخاب‌ها و در نهایت، انتخاب بهترین پیمودن این سه مرحله نیازمند وجود اطلاعات است، زیرا نبود اطلاعات موجب می‌شود تا فرآیند تصمیم‌گیری مبهم باشد [۷].

ارقام و گزارش‌های مالی بخشی از داده‌های مورد نیاز در فرآیند تصمیم‌گیری است، به طوری که طبق بیانیه شماره یک مفاهیم گزارشگری مالی [۱۴] هدف اصلی حسابداری، فراهم آوردن اطلاعاتی است که آثار مالی معاملات، عملیات و رویدادهای مؤثر بر وضعیت مالی و نتایج عملیات واحد تجاری را بیان می‌کند، و از این طریق سرمایه‌گذاران، اعتبار دهندگان و سایر استفاده‌کنندگان را در قضاوت و تصمیم‌گیری اقتصادی یاری می‌دهد. سیستم حسابداری از طریق گزارش فعالیت‌های مالی واحد تجاری این قابلیت را به وجود می‌آورد تا اطلاعاتی را درباره آنچه دیگران از آن آگاه نیستند، به آن‌ها منتقل کند. در این راستا، صاحب‌نظران و اندیشمندان دانشگاهی انجام پژوهش‌های تجربی را در ارتباط با کیفیت گزارشگری مالی مورد توجه قرار داده‌اند تا بتوانند در این خصوص نقش مفیدی ایفا کنند. پژوهش حاضر نیز به بررسی تأثیر مالیات بر محافظه

کاری در گزارشگری مالی می‌پردازد و در پی آن مربوط بودن اطلاعات حسابداری را بررسی می‌کند. رویه‌های محافظه کارانه به عنوان عاملی مؤثر بر فعالیت‌های مالی و تصمیم‌گیری محسوب می‌گردند. تلقی مزبور بر این استدلال استوار است که رویه‌های انتخابی توسط مدیریت، عملکرد آن‌ها را تحت تاثیر قرار می‌دهد. با توجه به مفهوم محافظه کاری، حسابداری باید از یک سو کمترین ارزش ممکن را برای دارایی‌ها و درآمدها و از سوی دیگر بیشترین ارزش ممکن را برای بدهی‌ها و هزینه‌ها گزارش کند. همچنین، هزینه‌ها را در زودترین زمان ممکن و درآمدها را در دیرترین زمان ممکن شناسایی و در حساب‌ها منظور کند. از این رو، تعبیر و تفسیر اطلاعات گزارش‌های مالی مبتنی بر رویه‌های محافظه کارانه توسط آگاهترین استفاده‌کنندگان هم مشکل خواهد بود.

سود به عنوان نتیجه نهایی فرآیند حسابداری و اصلی‌ترین منبع اطلاعاتی، که مورد توجه و تاکید استفاده‌کنندگان اطلاعات حسابداری است، ممکن است تحت تاثیر رویه‌های حسابداری انتخابی مدیریت اندازه‌گیری شود، به طوری که با استفاده از رویه‌های محافظه کارانه سود را حداقل و زیان را حداکثر نشان دهیم [۶].

محافظه کاری در گزارشگری مالی در نتیجه برخی دلایل اقتصادی به وجود می‌آید که در قالب چهار عامل گنجانده می‌شوند و عبارتند از: (۱) عامل قراردادی؛ (۲) دعاوی حقوقی؛ (۳) مالیات؛ (۴) قوانین و مقررات حسابداری. در این پژوهش محافظه کاری را از منظر مالیات مورد توجه قرار خواهیم داد. هدف اولیه گزارشگری مالی فراهم آوردن اطلاعات

حسابداری درآمد و هزینه محسوب می‌شود، الزاماً از دیدگاه قوانین مالیاتی درآمد و هزینه محسوب نگردد. به عبارت دیگر، باید اشاره نمود که هدف از تعیین سود در تهیه صورت‌های مالی از دیدگاه انجمن‌های حرفه‌ای حسابداری، با هدف از تعیین درآمد مشمول مالیات در قوانین مالیاتی متفاوت است.

علاوه بر این مطلب، برخی از اقلام درآمد و هزینه که از دیدگاه مقاصد حسابداری در یک دوره مالی شناسایی می‌گردند، ممکن است از لحاظ مقاصد قوانین و مقررات مالیاتی، در دوره‌های مالی دیگر شناسایی شوند و یا اینکه اساساً مبانی ارزشیابی برخی از اقلام بر طبق قوانین و مقررات مالیاتی متفاوت از مبانی تشخیص بر طبق اصول و موازین پذیرفته شده حسابداری باشد. هر کدام از موارد فوق به بروز اختلاف بین سود حسابداری و سود مشمول مالیات و در پی آن اختلاف بین مالیات بر درآمد برآوردی مسئولان مالیاتی و بدهی مالیاتی مورد نظر شرکت منجر می‌گردد [۷].

اختلافات اساسی بین سود مشمول مالیات و سود گزارش شده به سهامداران (سود حسابداری) را می‌توان تحت دو سرفصل اصلی به شرح زیر طبقه بندی کرد:

۱- اختلافات دائمی^۱: این اختلافات از قوانین خاص یا محدودیت‌ها ایجاد شده، یا بنا به دلایل اقتصادی، سیاسی یا اداری غیر مرتبط با محاسبه سود خالص حسابداری، ناشی می‌شوند، از قبیل: درآمدهای معاف از مالیات و هزینه‌های غیر قابل قبول از نظر محاسبه سود مشمول مالیات توسط مقامات مالیاتی و تخفیفات مالیاتی خاص [۷].

اقتصادی مفید برای استفاده کنندگان بیرونی است، در حالی که هدف اولیه از ارائه اطلاعات حسابداری مالیاتی انعکاس اطلاعات به گونه‌ای است که به پرداخت حداقل مالیات منجر گردد. هر چند دستورالعمل‌های مالیاتی با دستورالعمل‌های اصول پذیرفته شده حسابداری به گونه‌ای پیوند خورده‌اند که واحدهای تجاری را قادر ساخته‌اند تا با استفاده از رویه‌هایی، دسترسی به هر دو هدف را تا حدودی محقق سازد، اما این اختلاف اهداف طبق اصول پذیرفته شده حسابداری و اصول مالیاتی به اختلاف بین سود قبل از مالیات انعکاسی در صورت سود و زیان و درآمد مشمول مالیات در اظهارنامه مالیاتی منجر می‌گردد. پس واحد تجاری برای تحمل مالیات کمتر سعی می‌کند درآمد مشمول مالیات کمتری را نشان دهد.

تعدادی از مطالعات قبلی مالیات را به عنوان یکی از عوامل و عناصر محافظه کاری معرفی کرده‌اند. این پژوهش صراحتاً مالیات را به عنوان یکی از عناصر محافظه کاری در گزارشگری مالی مورد بررسی و آزمون قرار می‌دهد. در این راستا، بررسی می‌کنیم که، آیا مالیات بر محافظه کاری در گزارشگری مالی و مربوط بودن اطلاعات صورت‌های مالی تاثیر دارد؟

مبانی نظری پژوهش

اختلاف بین سود حسابداری و سود مشمول

مالیات از دیدگاه تئوری

گنتر و همکاران [۱۶] عنوان کردند که، درآمد مشمول مالیات هنوز هم تحت تاثیر روش‌های حسابداری است. به سبب اختلاف بین قوانین و مقررات مالیاتی و اصول و موازین پذیرفته شده حسابداری ممکن است که آنچه برای مقاصد

^۱ Permanent differences

به وسیله نمایندگی که انتخاب نموده اند، رضایت خود را نسبت به پرداخت آن اعلام می نمایند [۱۰].

از نظر دیوید هیوم، فیلسوف معروف انگلیسی، مالیات بها و جبران خدماتی است که از دستگاه دولت عاید اشخاص می گردد. منتسکیو نیز معتقد است، مالیات قسمتی از دارایی شخص است که برای امنیت بقیه دارایی‌های خود و یا برای اینکه بتواند از بقیه دارایی‌های خود با آسایش بهره مند شود، پرداخت می کند [۴].

در این نگرش‌ها، روی دو اصل داوطلبانه بودن مالیات و مشروط بودن آن به استفاده‌ای که شخص از دستگاه دولت و حکومت می‌نماید، اتفاق نظر وجود دارد؛ درحالی که در عقیده زیر دو اصل فوق به اصول اجباری بودن مالیات و بلا شرط بودن آن تبدیل شده است. طرفداران این عقیده بیان می‌کنند که:

دستگاه حکومت برای وظایفی که بر عهده دارد، مخارجی را باید متحمل شود و این مخارج باید بین افراد جامعه تقسیم و سرشکن شود و هر فردی مجبور است سهمی را که به وی تعلق می‌گیرد، بپردازد؛ اعم از اینکه اصولاً از دستگاه دولت متمتع شده یا نشده باشد. بدین ترتیب، مالیات در این دیدگاه چنین تعریف می‌گردد:

مالیات عبارت است از برداشت قسمتی از دارایی یا درآمد افراد بر حسب توانایی پرداخت آنان برای تامین مخارج عمومی [۴].

آنچه مسلم است و تاکنون نیز بارها از نظر تاریخی به اثبات رسیده، این است که اگر دولت مشروعیت لازم را در نزد ملت دارا باشد، اخذ مالیات توسط دولت بسیار سهل تر صورت می‌گیرد [۱۰].

۲- اختلافات موقتی^۱: دلیل دیگر تفاوت بین درآمد مشمول مالیات و سود حسابداری، وجود پاره‌ای از اقلام است که با وجود منظور شدن در تعیین هر دو مبلغ، در محاسبات دوره‌های متفاوت منظور می‌شوند. اختلافات موقتی موجب انتقال مالیات بر درآمد از دوره ای به دوره دیگر می‌شوند، اما جمع مالیات بر درآمد پرداختی طی چند دوره مالی یکسان خواهد بود [۸].

در این پژوهش مطابق پژوهش شولین [۲۰] به منظور بررسی تأثیر مالیات، ابتدا شرکت‌های عضو نمونه بر اساس اختلاف بین خالص جریان نقدی عملیاتی و درآمد مشمول مالیات مرتب شده اند. سپس این نمونه مرتب شده به سه گروه تقسیم و با استفاده از آنها فرضیات پژوهش آزمون شده اند. علت استفاده از خالص جریان نقدی عملیاتی آن است که متغیری که نشان دهنده سود قبل از تأثیر دو عامل مالیات و محافظه کاری باشد، در دست نیست. از طرفی، درآمد مشمول مالیات نیز به عنوان متغیر نشان دهنده سود پس از تأثیر این دو عامل در نظر گرفته شده است.

مفهوم مالیات

درباره تعریف مالیات میان علمای مالیه اختلاف نظر زیادی وجود دارد و تعریف‌های زیادی از مالیات بیان شده است و هنوز هم تعریف جامعی که شامل انواع مالیات‌ها باشد، وجود ندارد. علمای علوم سیاسی در ابتدای قرن نوزدهم معتقد بودند که، مالیات یک کمک داوطلبانه به دولت است که اشخاص با میل و رغبت خود مستقیماً می‌پردازند یا

¹ Temporary differences

مفهوم محافظه کاری

تاکنون محققان تعاریف مختلفی از محافظه کاری حسابداری ارائه داده اند. برخی از آن‌ها، از جمله باسو [۱۲] محافظه کاری را "روشی که طبق آن در واکنش به اخبار بد، شناسایی عایدات و خالص دارایی‌ها کاهش می‌یابد و در واکنش به اخبار خوب شناسایی عایدات و خالص دارایی‌ها افزایش نمی‌یابد" تعریف نموده اند. اما بیشتر محققان در مباحث مربوط به ارزش گذاری دارایی‌ها، طبق مبانی حسابداری، به تعاریفی که فلسام و اولسونز از محافظه کاری دارند، اشاره می‌کنند. آن‌ها محافظه کاری حسابداری را این گونه تعریف می‌کنند:

انتظار این که خالص ارزش دارایی‌های گزارش شده توسط یک شرکت در بلند مدت از ارزش بازار آن کمتر باشد.

تحقیقات صورت گرفته توسط بیور و رایان [۱۳] نیز مشابه همین دیدگاه از محافظه کاری حسابداری است. آن‌ها محافظه کاری حسابداری را تفاوت بین ارزش بازار و ارزش دفتری دارایی‌ها عنوان می‌کنند.

پنمن و ژانگ [۱۹] محافظه کاری حسابداری را انتخاب روش برآوردی از حسابداری می‌دانند که ارزش دفتری دارایی‌ها را به گونه ای بارز، پایین نشان می‌دهد.

به طور کلی، می‌توان محافظه کاری حسابداری را در سه مقوله به شرح زیر طبقه بندی کرد:

الف) مقوله رفتاری: بدبینی از خوش بینی بهتر است.

ب) مقوله زمان: زودتر نشان دادن زیان‌ها و هزینه‌ها، از دیرتر نشان دادن آن‌ها بهتر است و دیرتر نشان دادن سودها و درآمدها، از زودتر نشان دادن آن‌ها بهتر است.

ج) مقوله ارزش: کمتر نشان دادن سودها و درآمدها از بیشتر نشان دادن آن‌ها بهتر است و بیشتر نشان دادن زیان‌ها و هزینه‌ها از کمتر نشان دادن آن‌ها بهتر است.

واتز [۲۲] ریشه محافظه کاری حسابداری در گزارشگری مالی را دلایل اقتصادی می‌داند و چهار عامل زیر را در شکل گیری آن ذکر می‌کند:

۱- قرارداد بین شرکت و اشخاص که در استخدام آن هستند (مانند مدیران) و همچنین قراردادهایی که بین شرکت و طرف‌های خارج از شرکت وجود دارد (تفسیر قراردادی محافظه کاری)؛

۲- افزایش در هزینه‌های دعاوی قضایی (تفسیر دعاوی قضایی محافظه کاری)؛

۳- دیدگاه قانونگذاری حسابداری (مانند FASB^۱، SEC^۲، تفسیر قانونگذاری محافظه کاری)؛

۴- ارتباط بین سود گزارش شده و مالیات (تفسیر مالیاتی محافظه کاری).

پیشینه پژوهش

الف. پژوهش‌های خارجی

گیوولی و هین [۱۵] طی پژوهشی نشان دادند، سود آوری در طی چهار دهه گذشته در آمریکا کاهش یافته است، اما این کاهش موجب کاهش جریان‌های نقدی نشده است. همچنین، توزیع سود خیلی پراکنده شده است. نتایج پژوهش آن‌ها به این موضوع اشاره می‌کند که شناخت اخبار بد نسبت به اخبار خوب زودتر انجام می‌شود، و درجه محافظه کاری در گزارشگری مالی در آمریکا افزایش یافته است.

^۱ Financial accounting standard board

^۲ Securities and exchange commission

بیور و رایان [۱۳] رابطه بین محافظه کاری با هزینه استهلاک، پژوهش و توسعه، هزینه تبلیغات و ذخیره کاهش ارزش موجودی، تحت روش لایفو را بررسی کردند. آن‌ها در این بررسی دریافتند که هزینه استهلاک به روش نزولی، هزینه تحقیق و توسعه و هزینه تبلیغات بر محافظه کاری اثر معکوس و منفی دارند، اما شاخص ذخیره کاهش ارزش موجودی تحت روش لایفو، اثر مثبت دارد.

واتز و همکاران [۲۳] دریافتند که در دوران قبل از استاندارد گذاری، محافظه کاری وجود داشته و در دوره حاکمیت هیأت استانداردهای حسابداری مالی آمریکا میزان آن افزایش یافته است.

نتایج پژوهش پمن و ژانگ [۱۹] نشان می‌دهد که رویه‌های محافظه کارانه حسابداری، هزینه بردن مخارج سرمایه ای را سرعت می‌بخشد. این موضوع می‌تواند موجب کاهش سود و ایجاد ذخایر مخفی شود. در نتیجه کیفیت سود به واسطه محافظه کاری کاهش می‌یابد.

احمد و همکاران [۱۱] با انجام پژوهشی به این نتیجه رسید که، محافظه کاری حسابداری مانع سرمایه گذاری مدیران در پروژه‌هایی با بازده منفی می‌شود. همچنین، رابطه مستقیمی بین درصد سهام متعلق به اعضای هیأت مدیره و محافظه کاری وجود دارد.

لوبو [۱۷] در بررسی اینکه، آیا رشد واحد تجاری یکی از مؤلفه‌های محافظه کاری در گزارشگری مالی است و با استفاده از یک مدل تعدیل شده بر اساس مدل باسو، به این نتیجه رسید که میزان محافظه کاری در واحدهای تجاری که رشد پایینی دارند، بیشتر از واحدهای تجاری است که رشد بالایی دارند.

مظفر خان [۱۸] اندازه گیری مؤلفه‌های محافظه کاری به صورت معیارهای کمی را بررسی کرد. وی دریافت واحدهای تجاری که سرمایه‌گذاری‌های بلند مدت بیشتری دارند و اطلاعات غیر شفافی را ارائه می‌کنند، محافظه کاری بیشتری دارند. همچنین، افزایش محافظه کاری حسابداری از عوامل ایجاد نابرابری اطلاعات و اطمینان کمتر در مورد آن واحد تجاری است.

ژانگ [۲۱] تئوری جدیدی در مورد تقاضای اقتصادی برای محافظه کاری حسابداری را پیشنهاد کرد که بر نقش بارز محافظه کاری حسابداری از طریق نابرابری اطلاعات، در بازار بدهی تأکید داشت. وی با انجام این پژوهش، مدلی را برای بازار بدهی ارائه کرد که نشان داد واحدهای تجاری با ریسک پایین، سطح بالایی از محافظه کاری را به کار می‌گیرند و برعکس، آن دسته از واحدهای تجاری که ریسک بالایی دارند، محافظه کاری کمتری دارند.

ب. پژوهش‌های داخلی

بنی مهد [۲] الگویی برای اندازه گیری محافظه کاری حسابداری در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران ارائه داد و به این نتیجه رسید که، محافظه کاری به علت کاهش بازده دارایی‌ها و بازده نقدی دارایی‌ها (نسبت جریان نقدی عملیاتی به جمع دارایی‌ها) و همچنین با افزایش بدهی‌های بلند مدت، کاهش می‌یابد و با افزایش رشد عملیات شرکت‌ها، زیاد می‌شود.

سدیدی [۶] در پژوهشی با موضوع اثر محافظه کاری حسابداری بر کیفیت سود و بازده سهام دریافت که، بین محافظه کاری حسابداری و کیفیت سود رابطه مثبتی برقرار است، بین ذخیره مالیات و

فرضیه‌های پژوهش

فرضیه‌های پژوهش به شرح زیر است:

فرضیه ۱- سود گزارش شده در شرکت‌هایی که خالص جریان نقدی عملیاتی آن‌ها بسیار بزرگتر از درآمد مشمول مالیات آن‌هاست، با محافظه کاری بیشتری همراه است.

فرضیه ۲- سود گزارش شده در شرکت‌هایی که خالص جریان نقدی عملیاتی آن‌ها بسیار کوچکتر از درآمد مشمول مالیات آن‌هاست، با محافظه کاری کمتری همراه است.

فرضیه ۳- اطلاعات راجع به سود، بازده و ارزش دفتری، در شرکت‌هایی که تفاوت بزرگی بین خالص جریان نقدی عملیاتی و درآمد مشمول مالیات آن‌ها وجود دارد، از نظر مربوط بودن مشابه سایر شرکت‌هاست.

روش پژوهش

پژوهش حاضر از نوع پژوهش‌های علی پس از وقوع (شبه تجربی) است، که بر اساس اطلاعات واقعی بازار سهام و صورت‌های مالی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران برای یک دوره پنج ساله (۱۳۸۷-۱۳۸۳) انجام می‌گیرد. روش مورد استفاده در این پژوهش از نوع همبستگی است. این روش در مورد پژوهش‌هایی که هدف آن‌ها کشف رابطه بین متغیرهای مختلف است، سودمند است.

محافظه کاری حسابداری رابطه‌ای معنادار و معکوس برقرار است که بسیار ناچیز است و بین محافظه کاری حسابداری و بازده سهام، همچنین بین محافظه کاری و اندازه شرکت رابطه معناداری وجود ندارد.

رضازاده [۵] در پژوهشی با هدف تعیین رابطه بین عدم تقارن اطلاعاتی بین سرمایه گذاران و میزان محافظه کاری در گزارش گری مالی به این نتیجه رسید که، رابطه مثبت و معناداری میان عدم تقارن اطلاعاتی بین سرمایه گذاران و سطح محافظه کاری اعمال شده در صورت‌های مالی وجود دارد.

مشایخی [۹] در پژوهشی با موضوع تأثیر محافظه کاری حسابداری بر پایداری و توزیع سود دریافت که با افزایش محافظه کاری، توزیع سود سهام کاهش می‌یابد.

بنی مهد [۳] در پژوهشی که با موضوع اثر محافظه کاری حسابداری، مالکیت دولتی، اندازه شرکت و نسبت اهرمی بر زیان دهی شرکت‌ها انجام داد، به این نتیجه رسید که، بین اندازه شرکت و زیان دهی رابطه مستقیم و بین نسبت اهرمی و زیان دهی رابطه معکوس برقرار است. همچنین مالکیت دولتی، اثری بر زیان دهی شرکت‌ها ندارد.

ابراهیمی [۱] در پژوهشی با هدف بررسی رابطه بین هزینه‌های سیاسی و محافظه کاری در بورس اوراق بهادار تهران به این نتیجه رسید که، بین اندازه و شدت سرمایه گذاری با محافظه کاری رابطه‌ای منفی و بین درجه رقابت در صنعت و مالکیت دولتی با محافظه کاری رابطه‌ای مثبت وجود دارد.

روش گرد آوری اطلاعات

برای مطالعه ادبیات موضوع و بررسی پیشینه پژوهش از منابع کتابخانه‌ای، پایان‌نامه‌های تحصیلی، مقالات فارسی و لاتین و سایت‌های اینترنتی استفاده شده است. برای آزمون فرضیه‌ها نیز، اطلاعات لازم از صورت‌های مالی و یادداشت‌های همراه صورت‌های مالی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران که در قالب نرم افزار تدبیر پرداز ارائه شده اند، جمع آوری شده است.

جامعه و نمونه آماری

جامعه آماری مورد نظر در این پژوهش، کلیه شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران است که علاوه بر داشتن اطلاعات و داده‌های مورد نیاز این تحقیق شرایط زیر را نیز داشته باشند:

۱- شرکت‌هایی که از ابتدای سال مالی ۱۳۸۳ تا پایان سال مالی ۱۳۸۷ در بورس حضور داشته اند.

۲- شرکت‌هایی که از سال ۱۳۸۳ تا ۱۳۸۷ سهام آن‌ها به صورت متناوب داد و ستد شده است.

۳- شرکت‌هایی که سال مالی آن‌ها منتهی به پایان اسفند باشد.

۴- شرکت‌های سرمایه‌گذاری و مالی نباشند. کل شرکت‌های واجد شرایط فوق که جامعه آماری این پژوهش را تشکیل می‌دهند، ۱۸۰ شرکت هستند. نمونه آماری متشکل از ۱۲۳ شرکت است که به صورت تصادفی از بین ۱۸۰ شرکت انتخاب شدند. با توجه به اینکه دوره تحقیق پنج ساله است، تعداد مشاهدات نمونه ۶۱۵ سال شرکت است که با

حذف سال شرکت‌هایی که اطلاعات آن‌ها ناقص بوده است، در نهایت ۵۰۰ سال شرکت به عنوان نمونه برای آزمون فرضیه‌های پژوهش استفاده شد. نرمال بودن داده‌های مورد استفاده در پژوهش نیز به اثبات رسیده است.

روش‌های آماری

روش‌های آماری که در این پژوهش استفاده شدند عبارتند از:

۱- رگرسیون خطی چند متغیره، بر پایه ارتباط بین بازده ناشی از تغییر قیمت سهام و سود قبل از مالیات که به منظور بررسی تأثیر اخبار اقتصادی خوب و بد روی سود قبل از مالیات استفاده خواهد شد. این رابطه بر اساس مدل باسو استخراج گردیده است. باسو مدل خود را به صورت زیر مطرح نمود:

$$PTBI_{jt} = \alpha_1 + \alpha_2 NEG_{jt} + \beta_1 RET_{jt} + \beta_2 NEG_{jt} \times RET_{jt} + \varepsilon_j$$

در مدل فوق β_1 میزان تأثیر اخبار اقتصادی خوشایند و β_2 میزان تأثیر اخبار اقتصادی ناخوشایند بر سود را نشان می‌دهد. به عبارتی، مقدار کمتر β_1 و مقدار بیشتر β_2 به معنی محافظه‌کاری بیشتر آن شرکت است. در این رابطه سود قبل از مالیات متغیر وابسته و بازده سهام متغیر مستقل است. رابطه‌ای که در این پژوهش بر اساس مدل باسو و با در نظر گرفتن متغیرهای کنترلی چهارگانه به دست آمده و استفاده شده است، به صورت زیر است:

نمونه DX را صفر منظور می کنیم و بار سوم با در نظر گرفتن کل نمونه، فقط برای گروه دارای وجه نقد عملیاتی متوسط (MED^2)، DX را یک در نظر گرفته، برای بقیه اعضای نمونه DX را صفر منظور می کنیم.

۲- رگرسیون خطی چند متغیره برای بررسی تاثیر متغیرهای مستقلی که معرف نقش مالیات هستند، بر روی متغیر وابسته نشان دهنده میزان محافظه کاری؛ یعنی ارقام تعهدی انباشته شده؛ این رابطه به صورت زیر است:

$$PTBAC_{jt} = \delta_0 + \delta_1 DX_{jt} + \sum_{k=1}^4 \delta_{k+1} CTRL_{kjt} + \varepsilon_{jt}$$

که در آن:

$PTBAC_{jt}$ = ارقام تعهدی انباشته شده شرکت j در سال مالی t . سایر متغیرها قبلاً معرفی شدند.

۳- رگرسیون خطی چند متغیره که در راستای بررسی مربوط بودن اطلاعات حسابداری شرکتها و براساس تأثیر سود گزارش شده شرکت بر بازده ناشی از تغییر قیمت سهام به صورت زیر تعریف شده است:

$$(R_{jt} - R_{mt}) = \delta_{0t} + \delta_{1t} \times \Delta PTBI_{jt} + \delta_{2t} \times PTBI_{jt} + V_{jt}$$

که در این رابطه:

$(R_{jt} - R_{mt})$ = این متغیر برابر است با اختلاف بین بازده شرکت با بازده بازار.
 $\Delta PTBI_{jt}$ = برابر است با سود قبل از مالیات پایان دوره منهای سود قبل از مالیات ابتدای دوره.

$$PTBI_{jt} = \alpha_1 + \alpha_2 NEG_{jt} + \alpha_3 DX_{jt} + \sum_{k=1}^4 \alpha_{k+3} CTRL_{kjt} + \beta_1 RET_{jt} + \beta_2 NEG_{jt} \times RET_{jt} + \beta_3 DX_{jt} \times NEG_{jt} + \beta_4 DX_{jt} \times RET_{jt} + \beta_5 DX_{jt} \times NEG_{jt} \times RET_{jt} + \sum_{k=1}^4 \beta_{k+5} NEG_{jt} \times CTRL_{kjt} + \sum_{k=1}^4 \beta_{k+9} CTRL_{kjt} \times RET_{jt} + \sum_{k=1}^4 \beta_{k+13} NEG_{jt} \times CTRL_{kjt} \times RET_{jt} + \sum_{k=1}^4 \beta_{k+17} DX_{jt} \times CTRL_{kjt} + \varepsilon_{jt}$$

که در آن:

$PTBI_{jt}$ = سود قبل از مالیات ارائه شده در صورت سود و زیان شرکت j در سال مالی t است.

NEG_{jt} = متغیر ساختگی که مقدار یک یا صفر خواهد داشت.

DX_{jt} = متغیر ساختگی که مقدار یک یا صفر خواهد داشت.

$CTRL_{kjt}$ = متغیرهای کنترلی چهارگانه شرکت j در سال مالی t است.

RET_{jt} = بازده ناشی از تغییر قیمت سهام شرکت j در سال مالی t است.

این رگرسیون سه مرتبه برای کل نمونه محاسبه خواهد شد؛ به طوری که یک بار با در نظر گرفتن کل نمونه فقط برای گروه دارای وجه نقد عملیاتی مثبت بزرگ ($LPOS^1$)، DX را یک در نظر گرفته، برای بقیه اعضای نمونه DX را صفر منظور می کنیم. بار دیگر، با در نظر گرفتن کل نمونه فقط برای گروه دارای وجه نقد عملیاتی منفی بزرگ ($LNEG^2$)، DX را یک در نظر گرفته، برای بقیه اعضای

با توجه به اطلاعات ارائه شده در نگاره ۱، مشاهده می‌شود که اندازه P از سطح معنی داری ۰/۰۵ کمتر است و رگرسیون معنی دار است. لذا فرضیه H_0 رد می‌شود. بنابراین، بین متغیرهای مستقل و وابسته مذکور رابطه معنی داری وجود دارد. در رابطه فوق اندازه β_5 نشان دهنده میزان محافظه کاری است؛ به طوری که هر چه مقدار آن بزرگتر باشد، میزان محافظه کاری نیز بیشتر است و همان طور که در نگاره ۱ آمده است، مقدار مثبت و بااهمیتی است که محافظه کاری بیشتر این گروه را تأیید می‌کند، زیرا مطابق نگاره ۳ برای گروه دارای وجه نقد عملیاتی منفی بزرگ (LNEG) مقدار β_5 عدد مثبت، اما کم اهمیت ۰/۰۰۱ به دست آمده است. این نتیجه را R^2 تعدیل شده نیز تأیید می‌کند، به طوری که مقدار آن برای گروه دارای وجه نقد عملیاتی مثبت بزرگ (LPOS) ۰/۵۹۳ است، در حالی که برای گروه دارای وجه نقد عملیاتی منفی بزرگ (LNEG) مقدار آن ۰/۳۴۶ است. بنابراین می‌توان گفت سود گزارش شده در شرکت‌هایی که خالص جریان نقدی عملیاتی آن‌ها بسیار بزرگتر از درآمد مشمول مالیات آن‌هاست، با محافظه کاری بیشتری همراه است.

$PTBI_{jt}$ = سود قبل از مالیات ارائه شده در صورت سود و زیان شرکت J در سال مالی t است.

۴- رگرسیون خطی چند متغیره برای بررسی ارتباط متغیرهای مستقل شامل، سود قبل از مالیات و ارزش دفتری با متغیر وابسته؛ یعنی ارزش بازار سهام که با هدف سنجش میزان مربوط بودن اطلاعات حسابداری ارائه شده توسط شرکت‌ها استفاده می‌شود:

$$MVEPS_{jt} = \rho_{0t} + \rho_{1t} \times BVEPS_{jt} + \rho_{2t} \times PTBI_{jt} + U_{jt}$$

در این رابطه:

$MVEPS_{jt}$ = ارزش بازار هر سهم شرکت J در سال مالی t

$BVEPS_{jt}$ = ارزش دفتری هر سهم شرکت J در سال مالی t

نتایج آزمون فرضیات

نتایج آزمون فرضیه اول بر اساس مدل عدم تقارن زمانی سود

نتایج آزمون فرضیه اول بر اساس اجرای مدل زیر در نگاره ۱ آورده شده است:

$$\begin{aligned} PTBI_{jt} = & \alpha_1 + \alpha_2 NEG_{jt} + \alpha_3 DX_{jt} \\ & + \sum_{k=1}^4 \alpha_{k+3} CTRL_{kjt} + \beta_1 RET_{jt} + \beta_2 NEG_{jt} \\ & \times RET_{jt} + \beta_3 DX_{jt} \times NEG_{jt} + \beta_4 DX_{jt} \\ & \times RET_{jt} + \beta_5 DX_{jt} \times NEG_{jt} \times RET_{jt} \\ & + \sum_{k=1}^4 \beta_{k+5} NEG_{jt} \times CTRL_{kjt} + \sum_{k=1}^4 \beta_{k+9} CTRL_{kjt} \\ & \times RET_{jt} + \sum_{k=1}^4 \beta_{k+13} NEG_{jt} \times CTRL_{kjt} \\ & \times RET_{jt} + \sum_{k=1}^4 \beta_{k+17} DX_{jt} \times CTRL_{kjt} + \varepsilon_{jt} \end{aligned}$$

نگاره ۱. نتایج آزمون فرضیه اول بر اساس مدل عدم تقارن زمانی سود

متغیرها	ضرایب بتا	آماره t	سطح معنی داری
α_2 NEG	-۱/۳۰۹	-۲/۷۰۰	۰/۰۰۷
α_3 DX	-۴/۲۰۹	-۱۳/۶۶۱	۰/۰۰۰
β_1 RET	-۰/۱۴۷	-۰/۱۹۶	۰/۸۴۵
β_2 NEG * RET	-۰/۹۷۰	-۱/۷۹۲	۰/۰۷۴
β_3 DX * NEG	۰/۰۴۳	۰/۴۸۳	۰/۶۲۹
β_4 DX * RET	-۰/۰۹۱	-۱/۰۲۴	۰/۳۰۷
β_5 DX * NEG * RET	۰/۲۷۶	۲/۸۲۲	۰/۰۰۵
α_4 LEV	-۱/۲۹۷	-۰/۹۹۹	۰/۳۱۸
α_5 DIV	۰/۵۰۷	۰/۳۴۸	۰/۷۲۸
α_6 STDROA	۱/۷۵۶	۱/۱۴۴	۰/۲۵۳
α_7 SIZE	۰/۱۹۶	۲/۹۳۱	۰/۰۰۴
β_6 NEG * LEV	۰/۷۶۵	۱/۱۶۸	۰/۲۴۳
β_{10} RET * LEV	-۰/۲۴۱	-۰/۱۸۳	۰/۸۵۵
β_{14} NEG * LEV * RET	-۰/۱۶۸	-۰/۹۰۰	۰/۳۶۸
β_{18} LEV * DX	-۲/۲۸۸	-۶/۰۷۴	۰/۰۰۰
β_7 NEG * DIV	-۲/۳۸۲	-۲/۸۸۴	۰/۰۰۴
β_{11} RET * DIV	-۱/۱۰۵	-۰/۶۱۸	۰/۵۳۷
β_{15} NEG * DIV * RET	-۰/۵۷۱	-۳/۱۴۴	۰/۰۰۲
β_{19} DIV * DX	-۱/۳۶۸	-۲/۶۳۶	۰/۰۰۹
β_8 NEG * SIZE	۱/۳۷۰	۲/۷۹۸	۰/۰۰۵
β_{12} RET * SIZE	۰/۱۸۱	۰/۲۴۱	۰/۸۱۰
β_{16} NEG * SIZE * RET	۱/۰۰۶	۱/۸۵۲	۰/۰۶۵
β_{20} SIZE * DX	۴/۵۲۴	۱۴/۶۶۳	۰/۰۰۰
β_9 NEG * STDROA	۱/۹۷۱	۱/۸۸۵	۰/۰۶۰
β_{13} RET * STDROA	۰/۸۲۳	۰/۵۰۷	۰/۶۱۲
β_{17} NEG * SROA * RET	۴/۰۲۷	۵/۰۲۷	۰/۰۰۰
β_{21} STDROA * DX	۴/۳۴۹	۷/۲۹۳	۰/۰۰۰
R^2		۰/۶۱۵	
ADJ - R^2		۰/۵۹۳	
P - VALUE		۰/۰۰۰	

$$PTBAC_{jt} = \delta_0 + \delta_1 DX_{jt} + \sum_{k=1}^4 \delta_{k+1} CTRL_{kjt} + \varepsilon_{jt}$$

با توجه به اطلاعات ارائه شده در نگاره ۲، مشاهده می شود که اندازه P از سطح معنی داری ۰/۰۵ کمتر است و رگرسیون معنی دار است، لذا، فرضیه

نتایج آزمون فرضیه اول بر اساس مدل اقلام تعهدی

انباشته شده

نتایج آزمون فرضیه اول بر اساس اجرای مدل زیر

در نگاره ۲ آورده شده است:

منفی بزرگ ($LNEG$)، نیز مقدار $0/010$ - را نشان می‌دهد). این نتیجه را R^2 تعدیل شده نیز تأیید می‌کند؛ به طوری که مقدار آن $0/840$ است. (در حالی که R^2 تعدیل شده برای هر دو گروه دارای وجه نقد عملیاتی متوسط (MED) و گروه دارای وجه نقد عملیاتی منفی بزرگ ($LNEG$) مقدار $0/839$ را نشان می‌دهد). بنابراین، می‌توان گفت سود گزارش شده در شرکت‌هایی که خالص جریان نقدی عملیاتی آن‌ها بسیار بزرگتر از درآمد مشمول مالیات آن‌هاست، با محافظه کاری بیشتری همراه است.

H_0 رد می‌شود. بنابراین، بین متغیرهای مستقل و وابسته مذکور رابطه معنی داری وجود دارد. در این رگرسیون ضریب متغیر DX یعنی δ_1 میزان محافظه کاری را نشان می‌دهد؛ به طوری که هر چه مقدار آن مثبت و بیشتر باشد، محافظه کاری بیشتر است و مقدار $0/035$ به دست آمده برای گروه دارای وجه نقد عملیاتی مثبت بزرگ ($LPOS$) در نگاره ۲ مؤید محافظه کاری بیشتر این گروه است (در حالی که δ_1 برای گروه دارای وجه نقد عملیاتی متوسط (MED)، مقدار $0/021$ - و برای گروه دارای وجه نقد عملیاتی

نگاره ۲. نتایج آزمون فرضیه اول بر اساس مدل اقلام تعهدی انباشته شده

متغیرها	LPOS			MED			LNEG		
	ضرایب	آماره t	سطح معنی داری	ضرایب	آماره t	سطح معنی داری	ضرایب	آماره t	سطح معنی داری
$\delta_1 DX$	0/035	1/910	0/057	-0/021	-1/139	0/255	-0/010	-0/522	0/602
$\delta_2 LEV$	-0/0767	-6/312	0/000	-0/0761	-6/256	0/000	-0/0763	-6/260	0/000
$\delta_3 DIV$	0/0776	5/259	0/000	0/0664	5/161	0/000	0/0667	5/174	0/000
$\delta_4 STDROA$	-0/0808	-16/638	0/000	-0/0801	-16/524	0/000	-0/0800	-16/480	0/000
$\delta_5 SIZE$	0/063	3/080	0/002	0/066	3/222	0/001	0/066	3/205	0/001
R^2	0/841			0/841			0/840		
ADJ - R^2	0/840			0/839			0/839		
P - VALUE	0/000			0/000			0/000		

$$\begin{aligned}
 PTBI_{jt} = & \alpha_1 + \alpha_2 NEG_{jt} + \alpha_3 DX_{jt} \\
 & + \sum_{k=1}^4 \alpha_{k+3} CTRL_{kjt} + \beta_1 RET_{jt} + \beta_2 NEG_{jt} \\
 & \times RET_{jt} + \beta_3 DX_{jt} \times NEG_{jt} + \beta_4 DX_{jt} \\
 & \times RET_{jt} + \beta_5 DX_{jt} \times NEG_{jt} \times RET_{jt} \\
 & + \sum_{k=1}^4 \beta_{k+5} NEG_{jt} \times CTRL_{kjt} + \sum_{k=1}^4 \beta_{k+9} CTRL_{kjt} \\
 & \times RET_{jt} + \sum_{k=1}^4 \beta_{k+13} NEG_{jt} \times CTRL_{kjt} \\
 & \times RET_{jt} + \sum_{k=1}^4 \beta_{k+17} DX_{jt} \times CTRL_{kjt} + \varepsilon_{jt}
 \end{aligned}$$

نتایج آزمون فرضیه دوم بر اساس مدل عدم تقارن

زمانی سود

نتایج آزمون فرضیه اول بر اساس اجرای مدل زیر

در نگاره ۳ آورده شده است:

کاری کمتر این گروه را به صورت ضعیف تأیید می‌کند، زیرا مطابق نگاره ۱ برای گروه دارای وجه نقد عملیاتی مثبت بزرگ ($LPOS$) مقدار β_3 عدد مثبت و با اهمیت $0/276$ به دست آمده است. بنابراین، به صورت ضعیف می‌توان گفت سود گزارش شده در شرکت‌هایی که خالص جریان نقدی عملیاتی آن‌ها بسیار کوچکتر از درآمد مشمول مالیات آن‌هاست، با محافظه کاری کمتری همراه است.

با توجه به اطلاعات ارائه شده در نگاره ۳، مشاهده می‌شود که اندازه P از سطح معنی داری $0/05$ کمتر است و رگرسیون معنی دار است، لذا فرضیه H_0 رد می‌شود. بنابراین، بین متغیرهای مستقل و وابسته مذکور رابطه معنی داری وجود دارد. در رابطه فوق اندازه β_5 نشان دهنده میزان محافظه کاری است و همان طور که در نگاره ۳ آمده است، $0/01$ مقدار مثبت و کم اهمیتی است که محافظه

نگاره ۳. نتایج آزمون فرضیه دوم بر اساس مدل عدم تقارن زمانی سود

متغیرها	ضرایب بتا	آماره t	سطح معنی داری
α_2 NEG	-۱/۵۱۵	-۲/۴۴۸	۰/۰۱۵
α_3 DX	۱/۶۰۷	۳/۳۹۷	۰/۰۰۱
β_1 RET	۰/۷۰۵	۰/۷۱۱	۰/۴۷۷
β_2 NEG * RET	-۰/۱۱۷	-۰/۱۶۹	۰/۸۶۶
β_3 DX * NEG	-۰/۰۳۴	-۰/۳۷۹	۰/۷۰۵
β_4 DX * RET	-۰/۰۵۷	-۰/۷۹۲	۰/۴۲۹
β_5 DX * NEG * RET	۰/۰۰۱	۰/۰۰۸	۰/۹۹۴
α_4 LEV	-۲/۷۲۷	-۱/۶۷۴	۰/۰۹۵
α_5 DIV	-۰/۸۶۳	-۰/۴۳۷	۰/۶۶۲
α_6 STDROA	۳/۰۷۸	۱/۵۵۸	۰/۱۲۰
α_7 SIZE	۰/۴۹۵	۵/۵۱۲	۰/۰۰۰
β_6 NEG * LEV	۱/۳۸۰	۱/۸۳۰	۰/۰۶۸
β_{10} RET * LEV	۰/۴۵۶	۰/۲۷۳	۰/۷۸۵
β_{14} NEG * LEV * RET	۰/۲۵۱	۱/۱۲۴	۰/۲۶۲
β_{18} LEV * DX	۱/۶۵۲	۰/۷۷۸	۰/۴۳۷
β_7 NEG * DIV	۰/۰۰۵	۰/۰۰۵	۰/۹۹۶
β_{11} RET * DIV	-۰/۵۴۶	-۰/۲۳۲	۰/۸۱۷
β_{15} NEG * DIV * RET	-۰/۰۵۸	-۰/۲۵۳	۰/۸۰۰
β_{19} DIV * DX	-۱/۲۰۱	-۰/۵۳۸	۰/۵۹۱
β_8 NEG * SIZE	۱/۶۲۳	۲/۵۷۶	۰/۰۱۰
β_{12} RET * SIZE	-۰/۷۲۹	-۰/۷۳۵	۰/۴۶۳
β_{16} NEG * SIZE * RET	۰/۱۸۷	۰/۲۷۰	۰/۷۸۸
β_{20} SIZE * DX	-۱/۶۱۶	-۳/۵۰۸	۰/۰۰۰
β_9 NEG * STDROA	-۱/۴۸۹	-۱/۲۰۸	۰/۲۲۸
β_{13} RET * STDROA	۰/۲۹۶	۰/۱۴۰	۰/۸۸۹
β_{17} NEG * SROA * RET	۰/۰۰۸	۰/۰۱۲	۰/۹۹۰
β_{21} STDROA * DX	۰/۲۰۹	۰/۰۷۲	۰/۹۴۳
R^2		۰/۳۸۲	
ADJ - R^2		۰/۳۴۶	
P - VALUE		۰/۰۰۰	

نتایج آزمون فرضیه دوم بر اساس مدل اقلام تعهدی

نتایج آزمون فرضیه دوم بر اساس اجرای مدل زیر

در نگاره ۴ آورده شده است:

انباشته شده

$$PTBAC_{jt} = \delta_0 + \delta_1 DX_{jt} + \sum_{k=1}^4 \delta_{k+1} CTRL_{kjt} + \varepsilon_{jt}$$

نگاره ۴. نتایج آزمون فرضیه دوم بر اساس مدل اقلام تعهدی انباشته شده

متغیرها	LPOS			MED			LNEG		
	ضرایب	t آماره	سطح معنی داری	ضرایب	t آماره	سطح معنی داری	ضرایب	t آماره	سطح معنی داری
$\delta_1 DX$	۰/۰۳۵	۱/۹۱۰	۰/۰۵۷	-۰/۰۲۱	-۱/۱۳۹	۰/۲۵۵	-۰/۰۱۰	-۰/۵۲۲	۰/۶۰۲
$\delta_2 LEV$	-۰/۷۶۷	-۶/۳۱۲	۰/۰۰۰	-۰/۷۶۱	-۶/۲۵۶	۰/۰۰۰	-۰/۷۶۳	-۶/۲۶۰	۰/۰۰۰
$\delta_3 DIV$	۰/۶۷۶	۵/۲۵۹	۰/۰۰۰	۰/۶۶۴	۵/۱۶۱	۰/۰۰۰	۰/۶۶۷	۵/۱۷۴	۰/۰۰۰
$\delta_4 STDROA$	-۰/۸۰۸	-۱۶/۶۳۸	۰/۰۰۰	-۰/۸۰۱	-۱۶/۵۲۴	۰/۰۰۰	-۰/۸۰۰	-۱۶/۴۸۰	۰/۰۰۰
$\delta_5 SIZE$	۰/۰۶۳	۳/۰۸۰	۰/۰۰۲	۰/۰۶۶	۳/۲۲۲	۰/۰۰۱	۰/۰۶۶	۳/۲۰۵	۰/۰۰۱
R^2	۰/۸۴۱			۰/۸۴۱			۰/۸۴۰		
ADJ - R^2	۰/۸۴۰			۰/۸۳۹			۰/۸۳۹		
P - VALUE	۰/۰۰۰			۰/۰۰۰			۰/۰۰۰		

دهد (زیرا مقدار δ_1 برای گروه دارای وجه نقد عملیاتی متوسط (*MED*)، $-۰/۰۲۱$ - و برای گروه دارای وجه نقد عملیاتی مثبت بزرگ (*LPOS*) نیز، $۰/۰۳۵$ است). این نتیجه را R^2 تعدیل شده نیز تأیید می‌کند، به طوری که مقدار آن $۰/۸۳۹$ است (در حالی که R^2 تعدیل شده برای گروه دارای وجه نقد عملیاتی متوسط (*MED*) $۰/۸۳۹$ و برای گروه دارای وجه نقد عملیاتی مثبت بزرگ (*LPOS*) مقدار $۰/۸۴۰$ را نشان می‌دهد). بنابراین، می‌توان گفت این گروه از شرکت‌ها نسبت به گروه دارای وجه نقد عملیاتی مثبت بزرگ (*LPOS*) محافظه کاری کمتری دارند، اما نسبت به گروه دارای وجه نقد عملیاتی متوسط (*MED*) محافظه کاری بیشتری را دارا هستند.

با توجه به اطلاعات ارائه شده در نگاره ۴، مشاهده می‌شود که اندازه *P* از سطح معنی داری $۰/۰۵$ کمتر است و رگرسیون معنی دار می‌باشد. لذا فرضیه H_0 رد می‌شود. بنابراین، بین متغیرهای مستقل و وابسته مذکور رابطه معنی داری وجود دارد. در این رگرسیون ضریب متغیر *DX* یعنی δ_1 میزان محافظه کاری را نشان می‌دهد؛ به طوری که هر چه مقدار آن مثبت و بیشتر باشد، محافظه کاری بیشتر است و مقدار $-۰/۰۱۰$ به دست آمده برای گروه دارای وجه نقد عملیاتی منفی بزرگ (*LNEG*) در نگاره فوق مؤید محافظه کاری کمتر این گروه نسبت به گروه دارای وجه نقد عملیاتی مثبت بزرگ (*LPOS*) است، اما نسبت به گروه دارای وجه نقد عملیاتی متوسط (*MED*) محافظه کاری بیشتری را نشان می‌دهد.

متوسط (*MED*) و گروه دارای وجه نقد عملیاتی منفی بزرگ (*LNEG*) محاسبه شده است. نتایج به

دست آمده در نگاره ۵ ارائه گردیده اند.

$$(R_{jt} - R_{mt}) = \delta_{0t} + \delta_{1t} \times \Delta PTBI_{jt} + \delta_{2t} \times PTBI_{jt} + V_{jt}$$

نتایج آزمون فرضیه سوم بر اساس ارتباط بین سود گزارش شده با بازده

برای بررسی ارتباط بین سود گزارش شده با بازده، رابطه زیر سه مرتبه و به صورت جداگانه برای هر یک از گروه‌های دارای وجه نقد عملیاتی مثبت بزرگ (*LPOS*)، دارای وجه نقد عملیاتی

نگاره ۵. نتایج آزمون فرضیه سوم بر اساس ارتباط بین سود گزارش شده با بازده

	LPOS	MED	LNEG
ضریب BV	-۰/۱۳۳	-۰/۰۷۶	-۰/۲۸۷
ضریب PTBI	۰/۱۹۶	۰/۰۶۱	۰/۲۰۸
آماره t برای BV	-۱/۱۵۳	-۱/۱۹۲	-۱/۹۰۴
آماره t برای PTBI	۱/۷۰۰	۰/۹۵۷	۱/۳۸۰
سطح معنی داری ضریب BV	۰/۲۵۲	۰/۲۳۴	۰/۰۶۰
سطح معنی داری ضریب PTBI	۰/۰۹۲	۰/۳۴۰	۰/۱۷۱
R ²	۰/۰۳۰	۰/۰۰۶	۰/۰۳۶
ADJ - R ²	۰/۰۱۰	-۰/۰۰۱	۰/۰۱۶
P - VALUE	۰/۲۲۶	۰/۴۳۶	۰/۱۶۸

برای بررسی ارتباط بین سود گزارش شده، بازده و ارزش دفتری نیز رابطه زیر سه مرتبه و به صورت جداگانه برای هر یک از گروه‌های دارای وجه نقد عملیاتی مثبت بزرگ (*LPOS*)، دارای وجه نقد عملیاتی متوسط (*MED*) و گروه دارای وجه نقد عملیاتی منفی بزرگ (*LNEG*) محاسبه شده است. نتایج به دست آمده در نگاره ۶ ارائه شده اند.

$$MVEPS_{jt} = \rho_{0t} + \rho_{1t} \times BVEPS_{jt} + \rho_{2t} \times PTBI_{jt} + U_{jt}$$

مطابق ارقام ارائه شده در نگاره ۵ تمامی اندازه‌های p بیشتر از سطح معنی داری ۰/۰۵ هستند؛ یعنی هیچ یک از رگرسیون‌های فوق معنی دار نیستند. بر این اساس، به دلیل معنی دار نبودن ضرایب، فرضیه H_0 رد نمی‌شود. بنابراین، بین سود گزارش شده و تغییرات آن با اختلاف موجود بین بازده قیمتی شرکت و بازار رابطه‌ای وجود ندارد. این نتیجه با پژوهش تری شولین [۲۰] سازگاری ندارد.

نتایج آزمون فرضیه سوم بر اساس ارتباط بین سود گزارش شده، بازده و ارزش دفتری

نگاره ۶. نتایج آزمون فرضیه سوم بر اساس ارتباط بین سود گزارش شده، بازده و ارزش دفتری

	LPOS	MED	LNEG
ضریب BV	۰/۴۶۵	۰/۳۹۹	۰/۵۰۶
ضریب PTBI	-۰/۰۳۲	۰/۰۸۶	۰/۰۴۹
آماره t برای BV	۵/۱۶۱	۷/۵۰۸	۵/۷۹۶
آماره t برای PTBI	-۰/۳۵۸	۱/۱۶۵	۰/۵۶۵
سطح معنی داری ضریب BV	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
سطح معنی داری ضریب PTBI	۰/۷۲۱	۰/۱۰۷	۰/۵۷۳
R^2	۰/۲۱۵	۰/۱۷۶	۰/۲۶۰
$ADJ - R^2$	۰/۱۹۹	۰/۱۷۰	۰/۲۴۵
P - VALUE	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰

نتیجه گیری

در این پژوهش به بررسی و مقایسه میزان محافظه‌کاری و مربوط بودن اطلاعات حسابداری بین سه گروه از شرکت‌ها پرداختیم، که بر اساس اختلاف بین خالص جریان نقدی عملیاتی و درآمد مشمول مالیات طبقه بندی شده‌اند. پژوهش دارای سه فرضیه است و متغیرهای استفاده شده در راستای آزمون فرضیه‌ها شامل بازده ناشی از تغییر قیمت سهام، ارقام تعهدی، سود قبل از مالیات، ارزش دفتری و ارزش بازار هر سهم شرکت هستند. نتایج پژوهش حاکی از این است که:

۱- شرکت‌هایی که خالص جریان نقدی عملیاتی آن‌ها بسیار بزرگتر از درآمد مشمول مالیات آن‌هاست، نسبت به سایر شرکت‌ها محافظه‌کاری بیشتری را در گزارشگری مالی به کار می‌گیرند. این مطلب را نتایج هر دو آزمون انجام شده؛ یعنی عدم تقارن زمانی سود و ارقام تعهدی انباشته شده، نشان می‌دهند. این دستاورد با نتایج پژوهش تری شولین [۲۰] سازگار است.

۲- هر چند نتایج آزمون انجام شده در مورد شرکت‌هایی که خالص جریان نقدی عملیاتی آن‌ها

با توجه به نگاره ۶ تمامی اندازه‌های P از سطح معنی داری ۰/۰۵ کمتر هستند؛ یعنی تمام رگرسیون‌ها معنی دار هستند و بر این اساس فرضیه H_0 رد و فرضیه H_1 تأیید می‌شود و می‌توان گفت که بین ارزش دفتری هر سهم، سود گزارش شده و ارزش بازار هر سهم ارتباط معنی داری وجود دارد. نگاره فوق نشان می‌دهد که R^2 تعدیل شده برای گروه دارای وجه نقد عملیاتی منفی بزرگ (LNEG) دارای بیشترین مقدار است؛ یعنی این گروه از شرکت‌ها اطلاعات مربوط تری را نسبت به دو گروه دیگر ارائه می‌دهند. گروه دارای وجه نقد عملیاتی مثبت بزرگ (LPOS) و سپس گروه دارای وجه نقد عملیاتی متوسط (MED) از نظر ارائه اطلاعات مربوط در رتبه‌های بعدی قرار می‌گیرند. بنابراین، می‌توان نتیجه گرفت که مربوط بودن اطلاعات ارائه شده شرکت‌هایی که تفاوت بزرگی بین خالص جریان نقدی عملیاتی و درآمد مشمول مالیات آنها وجود دارد، از نظر مربوط بودن، نه تنها کمتر از سایر شرکت‌ها نیست، بلکه بیشتر نیز هست. این نتیجه با پژوهش تری شولین [۲۰] سازگار است.

(۱) به سرمایه گذاران توصیه می شود در بررسی عملکرد شرکت‌ها علاوه بر سود گزارش شده به خالص جریان نقدی عملیاتی شرکت نیز، به عنوان سود قبل از تأثیر دو عامل مالیات و محافظه کاری توجه کنند.

(۲) توصیه می شود سازمان امور مالیاتی کشور در بررسی اظهار نامه مالیاتی و درآمد مشمول مالیات ابرازی شرکت‌ها خالص جریان نقدی عملیاتی آن‌ها را نیز به عنوان سود قبل از تأثیر دو عامل مالیات و محافظه کاری مورد توجه قرار دهد.

(۳) توصیه می شود تدوین کنندگان استانداردهای حسابداری با اتخاذ تدابیر لازم شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار را ملزم کنند تا مبلغ درآمد مشمول مالیات ابرازی خود به سازمان امور مالیاتی و چگونگی به دست آوردن آن را در گزارش‌های مالی انعکاس دهند.

(۴) توصیه می شود تدوین کنندگان استانداردهای حسابداری، ضمن تعریفی روشن از مربوط بودن، راه‌های مناسبتری را برای اندازه گیری این ویژگی اطلاعات حسابداری پیش رو قرار دهند.

پیشنهادهایی برای پژوهش‌های آتی

برخی از پیشنهادها به منظور انجام پژوهش‌های بیشتر در این زمینه را می توان به صورت زیر بیان نمود:

(۱) بررسی اینکه آیا تغییر قوانین مالیاتی موجب تغییر در استفاده از رویه‌های محافظه کارانه حسابداری می شود یا خیر؟

(۲) بررسی ارتباط محافظه کاری حسابداری با مربوط بودن اطلاعات حسابداری.

(۳) بررسی رابطه ورشکستگی شرکت‌ها و محافظه کاری حسابداری.

بسیار کوچکتر از درآمد مشمول مالیات آن‌هاست، از تأیید فرضیه دوم حکایت دارد، اما قویاً نمی توان گفت که این شرکت‌ها نسبت به سایر شرکت‌ها محافظه کاری کمتری دارند، زیرا آزمون عدم تقارن زمانی سود به صورت ضعیف این فرضیه را تأیید می کند و نتایج آزمون اقلام تعهدی انباشته شده، حاکی از آن است که این گروه از شرکت‌ها نسبت به گروه دارای وجه نقد عملیاتی مثبت بزرگ (LPOS) محافظه کاری کمتری دارند، اما نسبت به گروه دارای وجه نقد عملیاتی متوسط (MED) محافظه کاری بیشتری را دارا هستند، این نتیجه با نتایج حاصل از پژوهش تری شولین [۲۰] سازگار نیست.

۳- در بررسی تأثیر مالیات بر مربوط بودن اطلاعات حسابداری شرکت‌هایی که تفاوت بزرگی بین خالص جریان نقدی عملیاتی و درآمد مشمول مالیات آن‌ها وجود دارد نیز دو آزمون انجام شد. آزمون اول که با استفاده از مدل به دست آمده بر اساس ارتباط بین دو متغیر سود گزارش شده و بازده انجام گرفت، نشان دهنده عدم ارتباط معنی دار بین متغیرهای سود گزارش شده با بازده بود. طبق آزمون دوم نیز، که با استفاده از مدل به دست آمده بر اساس ارتباط بین سه متغیر سود گزارش شده، بازده و ارزش دفتری انجام شد، به این نتیجه رسیدیم که، مالیات نه تنها مربوط بودن اطلاعات حسابداری را که شرکت‌ها ارائه می کنند کاهش نمی دهد، بلکه باعث افزایش مربوط بودن اطلاعات نیز می شود.

پیشنهادهای مبتنی بر نتایج پژوهش

پیشنهادهای حاصل از نتایج پژوهش را می توان به صورت زیر بیان کرد:

۴- پیرنیا، ح. (۱۳۴۵). **مالیه عمومی مالیات‌ها و بودجه**، تهران: انتشارات کتابخانه ابن سینا، چاپ چهارم.

۵- رضا زاده، ج. (۱۳۸۱). **رابطه فرهنگ با ارزش‌های حسابداری (محافظه کاری و پنهان کاری)**، رساله دکتری، دانشگاه علامه طباطبایی، دانشکده مدیریت و حسابداری.

۶- سدیدی، م. (۱۳۸۷). **اثر محافظه کاری حسابداری بر کیفیت سود و بازده سهام**، پایان نامه دکتری حسابداری، دانشگاه علامه طباطبایی، دانشکده مدیریت و حسابداری.

۷- قنبری فرد، س. (۱۳۷۴). **بررسی علل عمده وجود اختلاف ما بین سود ابرازی و سود مشمول مالیات شرکت‌های تولیدی**، پایان نامه کارشناسی ارشد حسابداری، دانشگاه علامه طباطبایی، دانشکده مدیریت و حسابداری.

۸- مرکز تحقیقات تخصصی حسابداری و حسابرسی سازمان حسابرسی (۱۳۷۱). **استانداردهای بین‌المللی حسابداری**، چاپ اول، تهران، سازمان حسابرسی نشریه ش ۸۸.

۹- مشایخی، ب. (۱۳۸۸). **تأثیر محافظه کاری حسابداری بر پایداری و توزیع سود**، بررسی‌های حسابداری و حسابرسی، دوره ۵۶، صص ۱۰۷ - ۱۲۴.

۱۰- مهرپوران، م. (۱۳۷۸). **مواد قانونی اثرگذار بر برنامه اول توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران**، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده امور اقتصادی.

۴) بررسی رابطه دولتی یا خصوصی بودن شرکت‌ها با محافظه کاری حسابداری.

۵) بررسی رابطه گزارش حسابرسان مستقل با محافظه کاری حسابداری.

محدودیت‌های پژوهش

این پژوهش مانند سایر پژوهش‌ها با محدودیت‌هایی روبه‌رو بوده است که در ذیل بیان شده اند:

۱) درآمد مشمول مالیات شرکت‌ها در اطلاعات افشا شده آن‌ها منعکس نبوده است؛ آن را با استفاده از هزینه مالیات ارائه شده در صورت سود و زیان تعیین کردیم.

۲) اندازه‌گیری آثار برخی از عوامل، نظیر: عوامل سیاسی، فرهنگی و اجتماعی که احتمالاً بر شاخص محافظه کاری حسابداری اثر گذار هستند، امکان پذیر نبوده است.

منابع

۱- ابراهیمی کرد لر، ع. (۱۳۸۸). «بررسی رابطه بین هزینه‌های سیاسی و محافظه کاری در بورس اوراق بهادار تهران»، **بررسی‌های حسابداری و حسابرسی**، دوره ۵۷، صص ۳ - ۱۶.

۲- بنی مهد، ب. (۱۳۸۵). **تبیین و ارائه الگو برای اندازه‌گیری محافظه کاری حسابداری**، رساله دکتری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات.

۳- بنی مهد، ب. (۱۳۸۸). **اثر محافظه کاری حسابداری، مالکیت دولتی، اندازه شرکت و نسبت اهرمی بر زیان دهی شرکت‌ها، بررسی‌های حسابداری و حسابرسی**، دوره ۵۸، صص ۵۳ - ۷۰.

11- Ahmed, A., B. Billings, R. Morton, and M. Stanford-harries, 2002, *The role of*

- dividend policy and in reducing debt costs, conservatism, Working Paper Series, University of Houston.
- 18- Mozafar Khan, 2009, Estimation and empirical properties of a firm-year measure of accounting conservatism, Working Paper Series, Massachusetts Institute of Technology (MIT).
- 19- Penman, S. H., Zhang, x. j, 2002, Accounting conservatism, quality of earnings, and stock returns, *The Accounting Review*, No. 77, PP. 237-264.
- 20- Shevlin, J., 2005, Taxes, conservatism in financial accounting, and the value relevance of accounting data, M.A. Thesis, university of Washington.
- 21- Wang, R, Z., 2009, A signaling theory of accounting conservatism, Working Paper Series, Victoria University of Wellington.
- 22- Watts, R., 2003, Conservatism in accounting, *Accounting Horizons*, No. 17, PP. 207-222.
- 23- Watts, R., 2001, The relevance of the value-relevance literature for financial accounting standard setting, *Journal of Accounting and Economics*, No. 31, PP. 3-75.
- accounting conservatism in mitigating bondholder-shareholder conflicts over *The Accounting Review*, No. 77, PP. 867-890.
- 12- Basu, s., 1997, The conservatism principle and the asymmetric timelines of earnings, *Journal of Accounting and Economics*, No. 24, PP. 3-37.
- 13- Beaver, W., S. Ryan, 2000, Biases and lags in book value and their effects on the ability of the book-to-market ratio to predict book return on equity, *Journal of Accounting Research*, No. 38, PP. 127-148.
- 14- Financial Accounting Standards Board (FASB), 1980, qualitative characteristics of accounting information, statement of financial accounting concepts, No. 2.
- 15- Givoly, D., and Hayn, 2000, On the asymmetric recognition of good and bad news in France, Germany and the united kingdom, *Journal of Business Finance and Accounting*, No. 28, PP. 1285-1331.
- 16- Guenther, D. A., E. L. May dew and s. e. Nutter, 1977, Financial reporting, tax costs, and book-tax conformity, *Journal of Accounting and Economics*, No. 23, PP. 225-248.
- 17- Lobo, G, J., 2008, Growth, managerial reporting behavior, and accounting

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی